

Іван Зайченко

ДЕЩО ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Виховання дітей дошкільного віку є важливою сферою суспільного життя. Закони України «Про освіту» «Про дошкільну освіту», «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні» чітко визначають мету, стратегічні завдання, пріоритетні напрями та шляхи реформування дошкільних інституцій відповідно до сучасних тенденцій економічного і духовного розвитку держави.

Одним з найважливіших джерел формування теоретико-методологічних засад національної системи дошкільного виховання є результати історико-педагогічного аналізу її виникнення й розвитку.

Помітний внесок у розробку концептуальних засад українського дошкілля здійснили Л. Артемова, А. Богущ, З. Борисова, Е. Вільчковський, Н. Гавриш, О. Кононко, В. Кузьменко, Н. Лисенко, О. Проскура, Т. Поніманська, М. Стельмахович, В. Кузь та ін.

Окремі аспекти розвитку українського дошкілля до 1917 р. розкриваються у дисертації та публікаціях С. Амбрамсон. Автор висвітлює функціонування та досвід роботи кращих дитячих садків в Україні на початку XX ст., наводить статистичні дані про діяльність громадсько-педагогічних товариств.

У дослідженнях Л. Батліної аналізується процес становлення дошкільного виховання в Україні в період 1917–1941 рр., дається стислий огляд розвитку дошкілля до 1917 р., зокрема розкривається діяльність Київського товариства народних дитячих садків, Одеського товариства сприяння дошкільному вихованню найбільшій дітей та організованих ними дитячих садків.

Центральним у дослідженні І. Улюкаєвої є підготовка спеціалістів для дошкільних закладів у 1905–1941 рр. Автор пропонує і науково обґрунтовує періодизацію розвитку дошкільної педагогічної освіти, визначає основні напрями використання минулого досвіду в сучасній практиці.

Різноманітні проблеми дошкільного виховання в регіонах України досліджували: Т. М. Головань (у Криму) [2], С. О. Дітковська (у Донбасі) [4], З. І. Нагачевська (у Східній Галичині) [9], Г. І. Рега (у Закарпатті) [12].

У 2010 р. у «Видавничому домі «Слово» вийшла монографія Т. М. Головань, Т. І. Поніманська. Суспільне дошкільне виховання в Криму (друга половина XIX – початок XX століття). – К., 2010. У монографії розкриті особливості процесу становлення й розвитку дошкільного виховання у Криму в другій половині XIX – на початку XX століття, передумови виникнення й розвитку дошкільних установ різних типів, здійснена їх типологія, охарактеризовані організаційні й змістовні основи їхньої діяльності.

Окремі теоретичні й практичні проблеми дошкільного виховання в педагогічній думці України другої половини XIX–XX ст. проаналізовані в дослідженнях О. В. Донченко [5], Т. Л. Єськової [6], Н. Б. Лазарович [8], Т. І. Пантюк [10], С. С. Попиченко [11], Т. А. Садової [13], Т. В. Філімонової [21], А. І. Чаговець [22].

Різноманітні проблеми дошкільного виховання у творчій спадщині видатних українських педагогів, які внесли вагомий внесок у розвиток дошкільного виховання в Україні, досліджували: Т. І. Куліш (у спадщині Н. Д. Лубенець) [7], В. Ф. Сергеева (у спадщині С. Ф. Русової) [14], Н. В. Тарапака (у спадщині В. О. Сухомлинського) [20].

Глибоко змістовним є дослідження З. І. Нагачевської «Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання в Східній Галичині (1869–1939 роки)». – К., 1995. – 204 с., предметом дослідження якого стали зміст діяльності державних органів, національних культурно-освітніх і педагогічних товариств (Українське Товариство Педагогічне (з 1926 р. – УПТ «Рідна Школа»), «Просвіта», «Союз Українок», «Руська охоронка» (з 1916 р. «Українська Захоронка», «Клуб русинок», «Кружок українських дівчат», «Жіноча громада», товариство «Дністер», «Крайове товариство охорони дітей і опіки над молоддю» та ін.), прогресивних діячів минулого в царині виховання дітей дошкільного віку (С. Русової, С. Сірополка, А. Животка, М. Білецької, М. Грушевської, М. Наконечної, Г. Шухевич, І. Блажевич, К. Малицької, Н. Селезінки, О. Киселівської та ін.)

У дослідженні З. Нагачевської відтворено достатньо повну картину становлення й розвитку українського суспільного дошкільного вихо-

вання як складової частини національної системи освіти й виховання у Східній Галичині; визначено періоди еволюції суспільного дошкільного виховання в нерозривній єдності з громадським культурно-освітнім рухом на західноукраїнських землях; розкрито основні тенденції генезису теорії і практики дошкільного виховання від часу зародження ідеї інституцій опіки маленьких дітей до перетворення дошкільних закладів у важливий чинник національно-культурного життя регіону.

У дисертаційному дослідженні С. С. Попиченко з багатообіцяючою назвою «Розвиток теорії і практики суспільного дошкільного виховання в Україні (кінець XIX – початок XX ст.)» (К., 1998), на жаль, висвітлення «теорії» суспільного дошкільного виховання у відзначений період практично не простежується. Основна увага приділена аналізу практики суспільного дошкільного виховання в дослідницький період, оскільки навіть мета дослідження: «проаналізувати історію розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні в кінці XIX – на початку XX ст., узагальнити досвід роботи громадсько-педагогічних товариств, дитячих закладів, виявити прогресивні ідеї теорії дошкільного виховання у зазначений період, можливості їх екстраполяції на нинішнє поле дошкілья» [11, с. 4] і відповідно його завдання: «виявити соціально-економічні, політичні, педагогічні та національні передумови розвитку теорії і практики дошкільного виховання в Україні в період кінця XIX – початку XX ст.; розкрити призначення та особливості педагогічного процесу в різних типах дитячих закладів кінця XIX – початку XX ст., які охоплювали дітей дошкільного віку; проаналізувати напрями діяльності громадсько-педагогічних товариств у організації дошкільної справи в Україні; визначити і науково обґрунтувати періоди розвитку дошкільного виховання в Україні до 1917 р.; відтворити систему теоретичних поглядів на довкілля відомих діячів освіти кінця XIX – початку XX ст. С. Русової, Т. Лубенця, Н. Лубенець» [11, с. 4-5] не передбачають розкриття сутності теорії дошкільного виховання в Україні у відзначений дисертанткою дослідницький період.

У першому розділі – «Теорія і практика дошкільного виховання: становлення та розвиток» – висвітлюється робота освітньо-виховних закладів Києва, Полтави, Одеси, Миколаєва, Херсона, Бердичева кінця XIX – початку XX ст. [11, с. 7]. У другому розділі – «Розвиток дошкільного виховання в працях відомих діячів освіти України (кінець XIX – початок XX ст.)» – аналізуються окремі відомі на період 1998 р. праці С. Русової, Т. Лубенця, Н. Лубенець, розкриваються їхні погляди «на значення дошкільного

дитинства у становленні особистості, роль суспільних інституцій у вихованні дошкільнят, взаємозв'язок громадського і родинного виховання, наступність у роботі дошкільних закладів та школи, головні завдання і провідні принципи педагогічного процесу у дитячому садку» [11, с. 10].

До того ж, зважаючи на дослідницький період (кінець 90-х рр. XIX ст. – 1917 р.) [11, с. 4] і на заявлену у назві дисертації територію всієї України, дослідження мало б бути присвячене аналізу розвитку суспільного дошкільного виховання на українських землях, що входили до складу Російської імперії, та західноукраїнських землях, тоді як дисертантка обмежується лише аналізом роботи «громадсько-педагогічних товариств у організації дошкільної справи», «публікацій прогресивних діячів, змісту і методів роботи дитячих садків» [11, с. 4] Києва, Полтави, Одеси, Миколаєва, Херсоні, Бердичева.

Звичайно, зважаючи на період 1994–1998 рр. [11, с. 6], впродовж якого здійснювалося дослідження, коли архіви лише починали відкривати засекречені досі матеріали, у тому числі й твори Г. Ващенко, І. Огієнка, С. Русової, С. Сірополка, та ін., які стосуються суті української національної школи, національної освіти і національного виховання, у тому числі й дошкільного, навряд чи варто очікувати від дослідниці розкриття розвитку саме «теорії суспільного дошкільного виховання» та ще й на території всієї України в сучасному розумінні її територіальних меж. Зрозуміло, що одній дослідниці вирішити подібне завдання неможливо. Фундаментальне, ґрунтовне й всебічне розкриття теорії і практики суспільного дошкільного виховання в Україні у XIX – на початку XXI ст. потребує часу і зусиль не лише окремих вчених, а можливо навіть цілих творчих наукових підрозділів і інституцій.

Таким чином, історія українського суспільного дошкільного виховання досі ще залишається практично не висвітленою в науковій педагогічній літературі. І сьогодні в галузі досліджень проблем теорії і практики суспільного дошкільного виховання в Україні, а також його історії актуальними залишаються ідеї, думки, положення й висновки, сформульовані у 90-х рр. XX ст. – у перші роки XXI століття у працях першого Президента Академії педагогічних наук України, академіка світлої пам'яті Миколи Дмитровича Ярмаченка [23; 24], працях академіка АПН України Ольги Василівни Сухомлинської [15; 16; 17; 18; 19] та інших авторів.

Зокрема, ще в 1993 р. М. Д. Ярмаченко відзначав, що «головним завданням педагогічної науки нині є методологічне, теоретичне та методичне забезпечення докорінного оновлення системи освіти на основі врахування реалій сучасно-

го життя, перспектив соціально-економічного розвитку України як суверенної держави» [23, с. 7], а найважливішими етапами, за якими варто проводити дослідження в галузі історії педагогіки, можуть бути наступні:

- становлення й розвиток педагогіки в найдавнішій історії України (від Київської Русі до кінця XVII ст.);
- історія освіти і педагогіки на українських землях у XVIII ст.;
- історія освіти і педагогіки на українських землях у першій половині XIX ст.
- історія освіти і педагогіки на українських землях у другій половині XIX століття на початку XX століття;
- історія освіти і педагогіки в Українській РСР;
- новий етап в історії розвитку освіти, педагогічної науки в незалежній Україні [25, с. 6].

Стосовно ж ґрунтового й всебічного розкриття історії становлення й розвитку дошкільного суспільного виховання на українських землях у різні історичні періоди, то нам видається, що на сучасному етапі поряд з фундаментальними, синтетичними й узагальнюючими дослідженнями, які відкривають найбільші можливості для генетичного аналізу розвитку педагогічної теорії й поглибленню їх взаємозв'язку з запитам сучасної теорії і практики освіти, навчання й виховання, особлива увага мала б бути приділена регіональним дослідженням, які сприяють розкриттю глибини й широти процесу розвитку дошкільного суспільного виховання в Україні, виявленню зв'язків між аналізованими фактами, подіями, іменами, явищами з загальним історико-педагогічним процесом, збагаченню нашого знання про історію вітчизняної освіти і педагогіки. Адже, як відомо, накопичення фактичних відомостей у науці є однією з найважливіших і незаперечних умов її розвитку.

Проте, наприклад, зовсім недослідженою є історія розвитку суспільного дошкільного виховання на Чернігівщині (як і в багатьох інших регіонах сучасної України) від часу його зародження й до наших днів. Адже, в Державних архівах Чернігівської області наявна велика кількість матеріалів, вивчення яких дало б змогу глибоко й всебічно проаналізувати розвиток дошкільної освіти на різних історичних етапах не лише на терені Чернігівщини, а й цілої України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К., 1999. – 61 с.
2. Головань Т. М. Становление и развитие общественного дошкольного воспитания в Крыму (вторая половина XIX – начало XX века) : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ривненский государственный гуманитарный университет. – Ривне, 2007. – 221 л.; табл., рис. – Библиогр.: л. 196–216.
3. Головань Т. М., Пониманская Т. И. Общественное дошкольное воспитание в Крыму (вторая половина XIX – начало XX века). – К., 2010.
4. Дітковська Світлана Олексіївна. Розвиток відомчих дошкільних закладів у Донбасі наприкінці 50-х – початку 90-х років: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2004. – 202 арк. – Библиогр.: арк. 175–190.
5. Донченко Олена Володимирівна. Проблема естетичного виховання дітей дошкільного віку в педагогічній думці України (кінець XIX – початок XX ст.): дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2005. – 238 арк. – Библиогр.: арк. 171–206.
6. Єськова Тетяна Леонідівна. Виховання працелюбності дітей дошкільного віку на заняттях з ручної праці (1917–1942 рр.): автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Єськова Тетяна Леонідівна. – Луганськ, 2010. – 20 с.
7. Куліш Тетяна Іванівна. Проблеми дошкільного виховання у творчій спадщині Наталії Лубенець (1877–1943): дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2006. – 230 арк. – Библиогр.: арк. 182–202.
8. Лазарович Надія Богданівна. Навчально-виховна робота з обдарованими дітьми 5–6 років у дошкільних навчальних закладах (кінець XX – початок XXI століття) : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 215 [46]. – Библиогр.: арк. 191–215.
9. Нагачевська З. І. Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання в Східній Галичині (1869 – 1939 роки) : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Київський університет імені Тараса Шевченка. – К., 1995. – 204 с.
10. Пантюк Тетяна Ігорівна. Теорія і практика фізичного виховання дітей дошкільного віку в Україні (1918–1939 рр.) : дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Дрогобицький держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2001. – 232 арк. : рис. – Библиогр.: арк. 186–215.
11. Попиченко С. С. Розвиток теорії і практики суспільного дошкільного виховання в

- Україні (кінець XIX – початок XX ст.) : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Уманський педагогічний інститут імені П. Г. Тичини. – Умань., 1998. – 197 с. – Бібліограф. арк. 181–197.
12. Рега Г. І. Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання в Закарпатті (1938–1918 рр.) : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 250 арк. – Бібліогр.: арк. 167–194.
 13. Садова Т. А. Становлення і розвиток вітчизняної дошкільної лінгводидактики (друга половина XIX століття – перша половина XX століття) : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. – О., 1997. – 214 арк. – Бібліогр.: арк. 186–212.
 14. Сергеева Валентина Федорівна. Проблеми дошкільного виховання в педагогічній спадщині Софії Русової : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. – К., 1997. – 209 л. – Бібліогр.: л. 181–209.
 15. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1999. – № 1. – С. 41–45.
 16. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні / О. В. Сухомлинська // Збірник наукових праць: Спеціальний випуск «До витоків становлення української педагогічної науки» / В. Г. Кузь (гол. ред.) та інші. – К. : Наук. світ, 2002. – 323 с.
 17. Сухомлинська О. В. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми / О. В. Сухомлинська // Історія педагогіки у структурі професійної підготовки вчителя : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Серія соціально-педагогічна. Випуск 3. Том 1 / відп. ред. Ю. М. Ковальчук ; наук. ред. О. В. Сухомлинська ; упоряд. Л. Д. Березівська, В. А. Гурський. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. – С. 7–15.
 18. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : АПН, 2003. – 68 с.
 19. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічні дослідження та його «околиці» / О. В. Сухомлинська // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 40. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2005. – 460 с.
 20. Тарапака Наталія Володимирівна. Проблема емоційно-естетичного розвитку особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у творчій спадщині В. О. Сухомлинського : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Криворізький держ. педагогічний ун-т. – Кривий Ріг, 2001. – 18 с.
 21. Філімонова Т. В. Дитяча гра в суспільному дошкільному вихованні України (70-ті роки XIX – кінець 20-х років XX ст.) : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2003. – 190 арк. Бібліогр. : 158–172.
 22. Чаговець Алла Іванівна. Проблема формування здорового способу життя дітей дошкільного віку у вітчизняній педагогіці (друга половина XX століття) : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2007. – 209 арк. – Бібліогр.: арк. 188–207.
 23. Ярмаченко М. Д. Важливий етап у розвитку педагогічної науки / М. Д. Ярмаченко // Вісник Академії педагогічних наук України. Щоквартальний науково-теоретичний та інформаційний часопис. І(3). Виходить з вересня 1993 р. – 1993. – № 1. – С. 4–10.
 24. Ярмаченко М. Д. Стан і завдання досліджень в галузі історії педагогіки / М. Д. Ярмаченко // Історія педагогіки у структурі професійної підготовки вчителя : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Серія соціально-педагогічна. Випуск 3. Том 1. / відп. ред. Ю. М. Ковальчук ; наук. ред. О. В. Сухомлинська ; упоряд. Л. Д. Березівська, В. А. Гурський. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. – С. 3–6.